byggekunst i mur+betong

ENTROPI

eller Pink Floyds In a Momentary Glimpse of Reason

av Aina Dahle

Det er vanskelig å gjøre vendereis når du har satt utfor ovarennet av Vikersundbakken. Tenk 251,5 meter. Man aner det irreversible i selv handlingen. Hopper du, så hopper du. Om det så er rett i avgrunnen. Og vi applauderer med skrekkblandet fryd de gale menn som kaster seg ut i sine små fly av hoppdress og planker bundet til føtter som egentlig hører til på jorda.

Entropi er betegnelsen på graden av det irreversible i en fysisk tilstand, egentlig en tilstandsforandring. I Vikersundbakken er graden total. Derfor lar de fleste være. De innser at de ikke vil mestre det, ikke vil overleve det. I nesten alle andre sammenhenger i livet et entropi mulig å komme unna med. Særlig i husbygging og hyttebygging. Går det galt, kan det rettes opp.

Av andre, for en nærmere avtalt sum. Og har man nok penger kan det som gikk galt, det som ble stygt, det som styrtet sammen, gjenreises. Men du verden så mange mellomløsninger som finner sted i antientropiens navn. Og verden ødelegges, fysisk, estetisk og følelsesmessig. Det handler om å bygge. Vi drømmer om det vakre, det som kan glede og oppbygge sjel og sinn, men ser så mye annet: Det menneskelagde er sjelden vellykket, hverken i det gjennomregulerte 'byggrådkrati' eller annet som altfor mange dilettanter prøver seg på: Naturen nedbygges, fosser legges i rør, fyllinger og skjæringer transformerer landskap, i åssider like mye som i strandkanten. Og mye av dette stygge er irreversibelt.

En undersøkelse på Kontinentet konkluderer at bare 60% av byggematerialer som tilføres en byggeplass blir anvendt. 40% til kast, feil og svinn er mye. Ekstremt mye. Noe forteller meg at det ikke er likere hos oss. Det går uvær over landet og vi kaller det ekstremvær. Det har alltid vært uvær, høststormer og vinterstormer her til lands, men det har aldri vært så mye svinn på byggeplassene som nå. Er årsaken dårlig organisering, dårlig kontroll, dårlig håndverk, uærlighet eller bare udyktighet?

Det er klart at mange ledd i en prosess gir økt risiko for svinn og feil. Er det en sammenheng mellom økning i antall hender og hoder som bestiller og monterer i forhold til hender og hoder som bygger i ordets håndverksmessige betydning? Tanken er nærliggende, men ikke uten videre sann. I rettferdighetens navn må det forskes på dette som alt annet i samfunnet.

Likevel, det er hevet over tvil at kvaliteten på det som bygges er redusert i takt med økningen av regler og skjemaer, og i takt med fravær av håndverk og de få hender og hoder som kan bygge, kan bestille, kan organisere og kan kontrollere. Vi trenger ikke hoder som kontrollerer flytskjemaer og avviksmeldinger, vi trenger hoder som kan lese tegninger og beskrivelser, kalde hoder som forstår og bankende hjerter som brenner. Fortsatt gjelder den grunnregel at det du gjør, skal du gjøre riktig første gang. Kvalitetssikring er noe som er innebygd i fagstoltheten, ikke noe du påfører en prosess eller et menneske fra utsiden, fra oljeindustrien.

Med nedgang i oljevirksomheten står fastlands-Norge overfor en ny invasjon av skjemaryttere og kontrollører som vår bygge-industri ikke trenger. Pass på! Tilstandsforandringen kan vise seg å være permanent som tidens tegning: karika-

Foto: B. Dahle

Den kaleidoskopiske og kommenterende byggekunstspalten er signert Aina Dahle, professor ved AHO, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo.
Hun er også kjent som Einar Dahle og har siden 1987 skrevet mer enn hundre arkitekturspalter i Mur/m+b. Dahle er diplomarkitekt fra ETH-Zürich, har egen praksis i Oslo, har vært gjesteprofessor ved RWTH-Aachen, reiser mye og gjerne, maler akvareller og tenker og snakker fritt og høyt: noe blir det aforismer av.

turen av det som ikke kan avbildes og derfor transformert til tidens tegn, uforanderlig og permanent. Min historielærer i gymnaset fortalte om reklameplakaten utenfor Hamar i hans ungdom. Det var den gang man røykte sigaretter, og det var lov å reklamere både for handlingen og produktene.

Det var flere sigarettmerker den gang enn nå: det var blant annet Craven A, South State, selvsagt Teddy, men også Blue Master, Kool, Hobby, Salem, Ascot, Plaza, Savoy, Frisco, Sossidi og Medina.

Og på denne reklameplakaten sto det: «I år 622 gikk Muhammed over til Medina, når går du?»

Medina var en tyrkisk sigarett som etter hva jeg forstår ble produsert og markedsført av Tidemanns. Medina var den milde, den som kvinner røykte. Selvsagt. Om Tidemanns hadde reklamert for merket i dag om det var lov, vet jeg ikke. Det jeg vet er at vi har lover som forbyr omtale av visse ting i det offentlige rom. En slags innskrenkning av ytringsfriheten? Neppe, for jeg har jo fått lov å skrive dette og mye annet rart, tror jeg, vet jeg.

Og hvis noen nekter for at det på Tynset vinteren 1963 var minus 44 grader den ene dagen og 8 grader pluss dagen etter, tar de feil. For det var det, et ekstremt temperaturhopp. Men ingen ekstremforandring som ikke har sin forklaring, meteorologisk, fysisk. Et høyst forklarlig fenomen, et sammenfall med lavtrykk kombinert med fønvind over fjellene som varme fallvinder på lesiden, ofte 20 grader varmere enn på lo side. Men 52 grader mer er mye. Og den plutselige tørre varmen forstyrrer kroppen.

Fallvinder oppstår som stormer flest fra tid til annen og har alltid vært en del av vårt klima. Klima betyr skråflate/skråplan – et annet ord for ekliptikken som er bestemmende for jordens klimasoner: vinkelen mellom ekliptikken og ekvators plan, ekliptikkhellingen, gir oss de fire årstidene og bestemmer hvor sola 'snur' og hvor høyt den står på himmelen på et gitt geografisk punkt (polhøyden = 90 grader minus breddegraden pluss/minus ekliptikkhelningen (23,5 grad)).

For Oslo betyr det at solen om sommeren står: 90 – 60 + 23,5 = 53,5 grad på sitt høyeste, og om vinteren: 90 – 60 – 23,5 = 6,5 grad på sitt laveste, midt på dagen for begge. At ekliptikkhelningen vandrer i en periode på 100 000 år fra 22,5 til 24,5 og tilbake forklarer tiden mellom hver istid.

Da er de fleste menneskelige forurensninger borte og vi kan begynne på ny frisk, om jorden består, Herren drøyer og sola, den glødende kula fortsetter å spy ut strålende varme og partikler til vår gode jord. Når den slokner, har vi bare åtte minutter til å komme i hus og tenne opp i peisen, om du har noe å brenne med, på, i.

God lesning! Det er godt å bo her nord for oss som ikke røyker. Uansett om vi hopper eller ikke, i et «plutselig glimt av fornuft», som var vi selveste Pink Floyd, ikke lenger hysteriske.

Fra nord

Haus Lemke

Berlin 1933

ARKITEKT: LUDWIG MIES VAN DER ROHE

Inngang fra nordøst. Allerede ved ankomsten ser du terrassen og gressplenen

MIES INN MIES UT

Boktrykker Karl Lemke og hans kone Martha fikk Mies van der Rohe til å tegne dette weekend-huset i 1932, dette dramatiske året da nazistene, NSDAP, i Dessau nektet Bauhaus å fortsette. Mies hadde da vært direktør siden 1930 og strittet imot nedleggelsen. Til slutt tok han med seg hele skolen og navnet til Berlin som sitt private eie i håp om at institusjonen skulle overleve. Men det gjorde den ikke. NSDAP stengte Bauhaus i 1933, samme året ekteparet Lemke flytter inn sitt vakre hus, det siste huset Mies fikk realisert i Tyskland før han til sist valgte å forlate landet i 1938. Han brente arkivet, beholdt bare de arbeider han mente ville tåle historiens dom og emigrerte til USA hvor Gropius allerede var installert.

Fra syd

Fra sydvest

Dette heftet finner man i alle de tre Mies van der Rohe-husene: Ester, Lange og Lemke

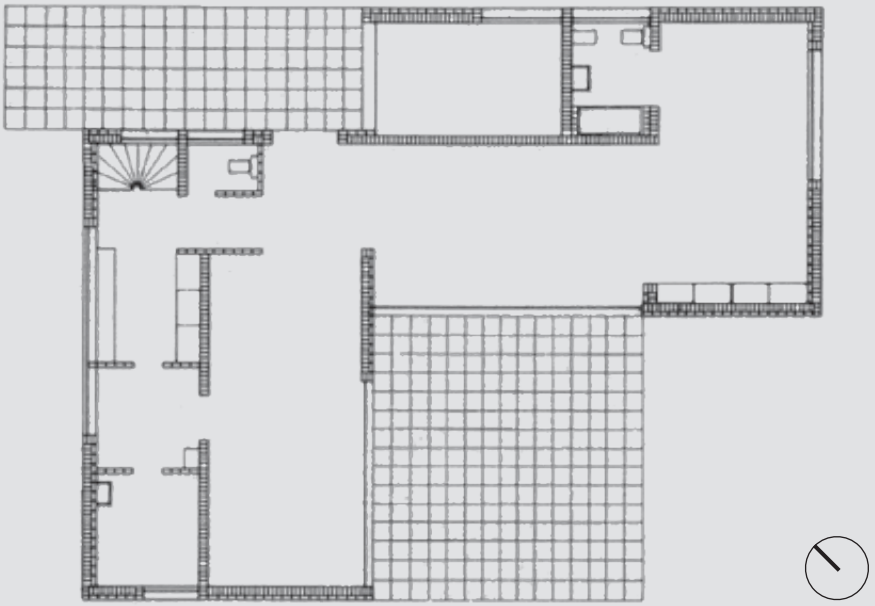

L-planen med inngang på 'gavlsiden', inn til en liten hall med tett vegg og tett dør til stuen og kjøkkenet bak. Til venstre et glassfelt inn til galleriet som leder til soverommet. Fra galleriet en stor glassvegg som gjør at du allerede ved ankomst ser terrassen og forbindelsen til gressplenen. Minimalisme er fravær av rot, nærvær av orden.

Det er en fortettet stemning i dette huset som omhandler arkitektur og politikk, kultur og galskap. For da den røde arme inntok Berlin i 1945 ble Lemkes lempet ut, og huset ble vanskjøttet og misbrukt som garasje og verksted, portnerbolig og vaktstue, alt annet enn et trivelig og vakkert sted for å restituere tanker og blikk. Da jernteppet og Berlin-muren falt kom huset tilbake på rette hender, hvorpå fru Lemke overrakte huset med møbler til museumsverket i bydelen.

Huset ble når sant skal sies erklært verneverdig i 1977. Så DDR hadde teften og ønsket den modernistiske arven et liv etter dette. Det er mer enn hva den norske regjering gjør med Y-blokka. Men Mies-huset motsto naziveldet, verdenskrig og den kalde krigen. Enda både nazistene og kommunistene hadde på programmet at modernismen skulle styrtes.

Så står jeg en vakker dag i Berlins nordre utkant, i bydelen Berlin-Höhenschönhausen. Ved Obersee, et vakkert lite tjern, den gang omgitt av landbruk, eneboliger og større bolighus fra før og etter første verdenskrig. I dag er eneboligområdet komplettert, men mye er som det var den gang.

Felles for det som den gang ble bygget, var at alle hadde kjeller som tjente som sokkel for en hevet første etasje. Og alle hadde to eller flere etasjer. Ikke Haus Lemke: det hadde riktignok en kjeller, men den er uvesentlig i uttrykket. Ingen imponerende sokkel med en enda mer imponerende trapp fra terrenget og opp til hovedplanet, hverken på gatesiden eller hagesiden. Mies van der Rohe hadde en uvane med ikke å vise stygge kjellerplaner. I Haus Tugendhat i Brno underslår han det faktum at det mellom terrenget og stuen faktisk finnes en kjeller med tekniske rom.

I Haus Lemke er kjelleren middelet som med den tidens byggemetode muliggjorde en bungalow med 'gulv på grunn' med en terskel-løs overgang mellom inne og ute, mellom parkettgulvet og den hellelagte terrassen og utenfor den, en sammenhengende gressplen ned til tjernet.

Huset virker beskjedent og nesten normalt. Den gang var dette et radikalt hus, mer radikalt enn de noe tidligere Haus Lange og Haus Ester i Krefeld, som begge har flere trinn opp til hovedplanet.

Ved Obersee bygger Mies et eksempel på «less is more» og hva mer: et eksempel på sannheten i hans andre postulat «arkitektur oppstår når to teglstein omsorgsfullt settes sammen».

Men du må ha en idé, idéen om den gotiske L-planen med inngang, ikke på frontfasaden som her er holdt lukket med høytsittende vinduer mot kjøkken og kontor, men på 'gavlsiden', mot naboen, tett på garasjen og bilen. Inngangen er et overstort glassparti til en liten hall med tett vegg og tett dør til stuen og kjøkkenet bak. Til venstre et tilsvarende glassfelt fra gulv til tak og fra vegg til vegg inn i galleriet som leder til soverommet. Fra galleriet en stor glassvegg som gjør at du allerede ved ankomsten ser terrassen og forbindelsen til gressplenen, men skjuler livet i stuen. Det aner du fra galleriet, for her møtes de to store glassveggene, bare brutt av en kort teglskive som har vært nøye diskutert av byggherre og arkitekt, for den endrer lengde som galleriet endrer bredde etter hvert som realiseringen skrider frem.

Spenningen oppstår idet det diagonale blikket til hagen bringer en direkte og overført transparens inn i den ortogonale orden og organisering. Romopplevelsen er til siden for deg, bak deg, og idet den tette stuedøren åpnes skjer den fullstendig overveldende totale romopplevelsen i fire romsekvenser som du etter hvert kan tre inn i og ut i. På planen bare noen streker. Kjedelig, flatt tak. Og så denne store altoppslukende romlighet. Less is more. Minimalisme er fravær av rot, nærvær av orden.

Kilde: Die Mies van der Rohe Häuser, studietur desember 2014.
Foto: AD

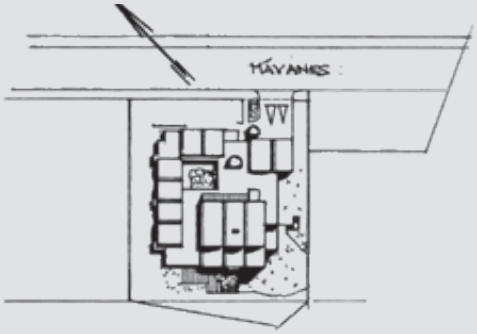

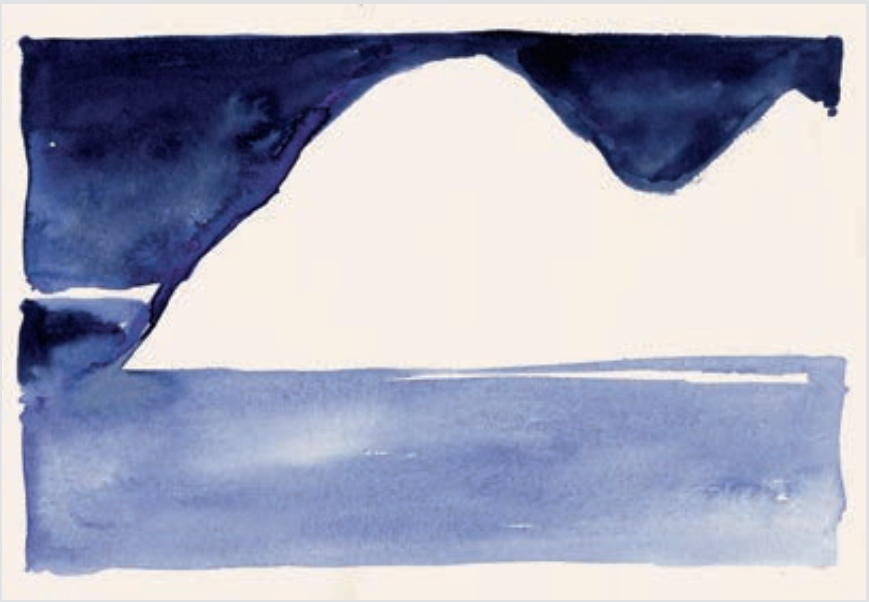

Villa Thorsteinsson, Mavanes, Island 1974

ARKITEKT MNAL EINAR DAHLE

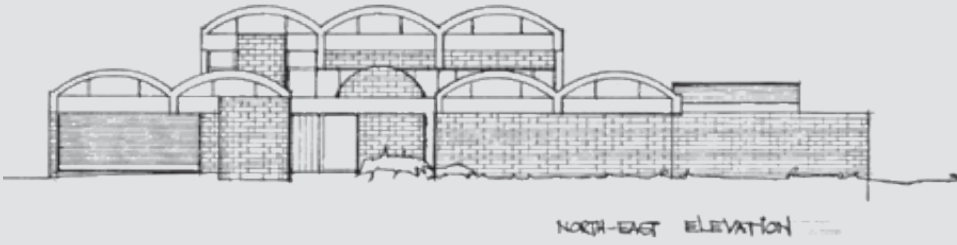

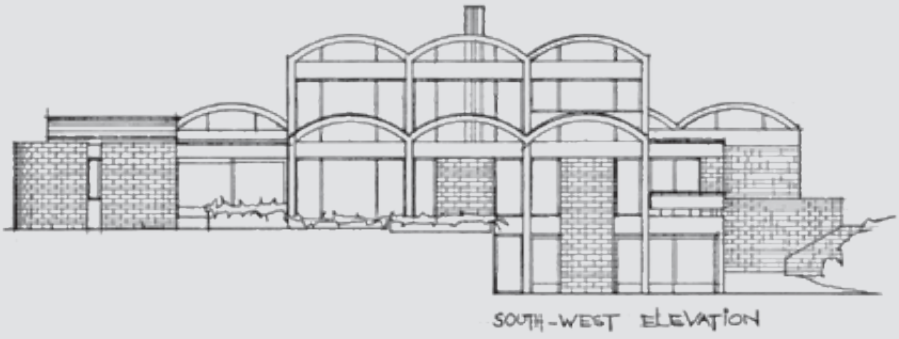

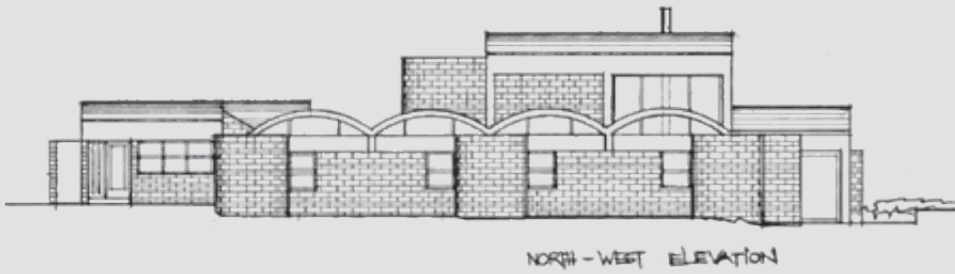

Mine to første hus tegnet jeg i Afrika da jeg var daglig leder for Cappelen, Rodahl & Partners. Oppdragsgiver var NATEX, hvor den islandske hekkeløperen Ingi Thorsteinsson var direktør. De to første husene jeg tegnet for ham ble bygget, det tredje, som skulle ligge hjemme på Island, ble ikke bygget. Men du verden for et oppdrag. Et enormt tre-generasjons-hus med gjesteavdeling i betongstein og betong.

Påvirkning fra Geir Grung, Harald Hille og studier under Aris Konstantinidis lå der som styrende hånd. Sistnevnte var gjesteprofessor på ETH og ble en stor opplevelse for meg. Hans betongskjelett-hus fylt med greske natursteinsblokker viste vei til en kraftfull enkelhet.

På ETH måtte man ha tolv måneder sammenhengende praksis før man kunne melde seg opp til avsluttende diplom. Og jeg fikk praksisplass i Norge, først hos Grung, deretter hos Hille. Harald Hille holdt på med Lambertseter kirke (tegl) og Ammerudhjemmet (betong), herlige brutalistiske sen-modernistisk hus som struttet av klarhet og tilstedeværelse. Snarøya kirke (betong) og Åssiden kirke (tegl) som han tegnet sammen med Odd Kjeld Østbye i samme periode, gjorde inntrykk, og det gjorde selvsagt også Grungs Skinnsenteret på Økern og Sun House. Og Sverre Fehn, for meg mer fjern, overskygget av Grung, men han var der.

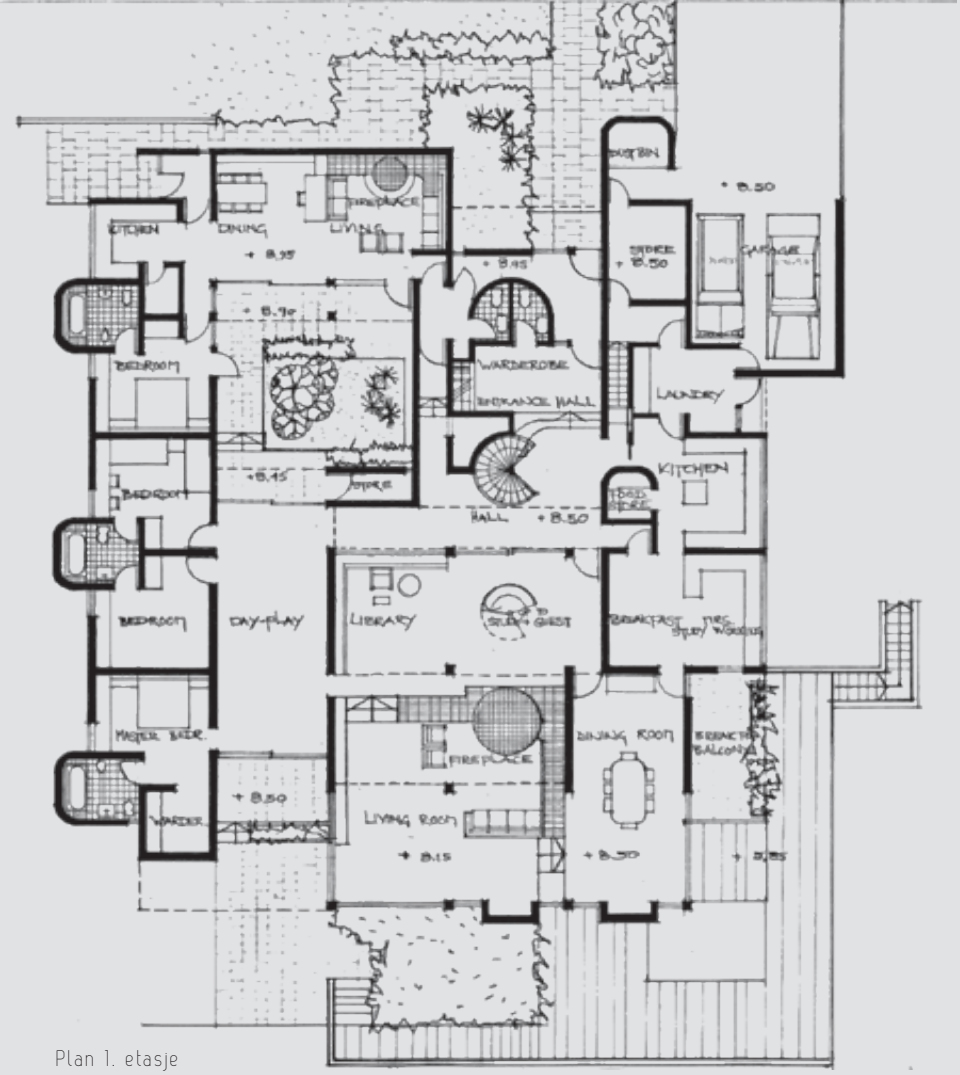

Plan 1. etasje

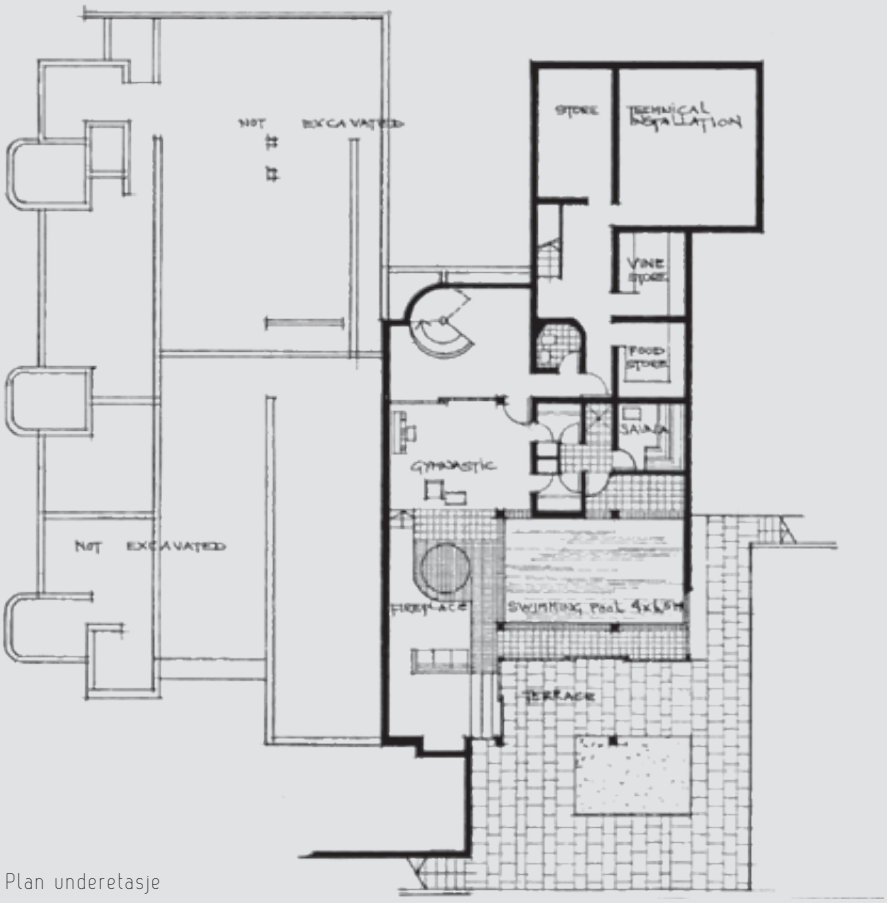

Plan underetasje

Og den tanzanianske byggemetoden for å stå imot jordskjelv, betongskjelettet med rektangulære, tverrstilte pilarer utfylt med betongstein. Hvem snakket om kuldebroer i oljekriseåret 1974? Statisk styrke og orden gikk foran alt. Men på Island var tanken å isolere ytterveggene. Og artikulere det pregløse.

En salig blanding av påvirkning og inntrykk og man forsøker å finne sin egen vei, sitt eget uttrykk, sin egen måte å organisere, distribuere plan og konstruksjon og rom og gi et uttrykk som passet oppgaven og gav karakter til stedet. Artikulasjonen handlet om å tydeliggjøre konstruksjon og funksjon. Badene fremstår i fasaden som noe annet enn rommene de betjener. Det buede taket beskriver og lager himmel over rommene. Å artikulere er å strukturere. Formen bestemmes av konstruksjonen og materialene gir uttrykket.

Det gikk en hel sommer med til dette huset. Samtidig leste jeg Robert Venturis Complexity and Contradiction in Architecture uten å bli noe klokere av det. Christian Norberg-Schulz' Logik der Baukunst og Raum Zeit und Architektur av hans læremester Sigfried Giedion, for ikke snakke om selv kampskriftet til Le Corbusier: Vers une Architecture, var mer i min gate.

Så i dette mylderet av kaos og motsetningsfylte kompleksiteter forsøkte jeg å finne en meningsfull enkelhet som kunne gi liv til tre generasjoner, de unge, de voksne, de gamle i ett og samme hus. Huset måtte være stort. Helst mer enn 600 m^2. Hvordan forholder man seg til slikt? Det skulle gå mange år før konkurransen om Røkke-hytta i indre Oslofjord skulle overstige den størrelsen. More is less. Mer eller mindre? Men det var moro. Synd det ikke ble bygget, eller ble det kanskje det? Google-map viser en takplan som avspeiler visse likheter med mitt hus midt i villniset av grønt. Om han klippet hekker, byggherren? Ja, i Helsingfors-OL 1952.

Kilde: Eget arkiv, ennå ikke brent
Skisse: AD

Nytt kommunesenter og rådhus i Wettstetten

Tyskland, 2014

ARKITEKT: BEMBÉ DELLINGER, GREIFENBERG

Sålbenkene har innfelt renne med utspyere

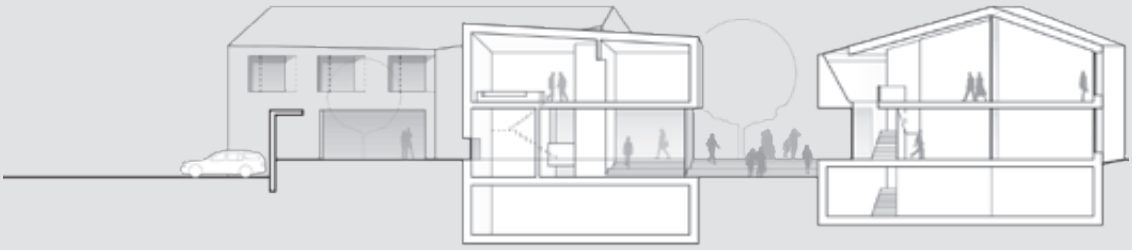

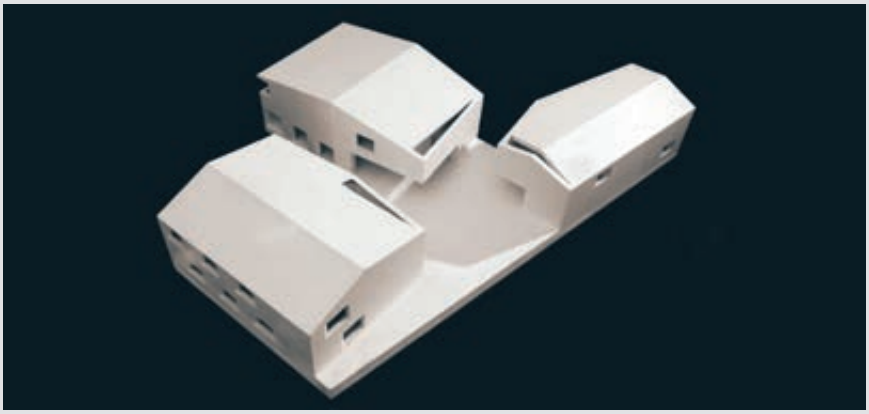

«Noen ganger er en millimeter nok.» Her har det ville teglforbandet fem millimeter forsonende slemming. Det er brukt hardbrent teglstein med tysk format b=115 millimeter, standardstein. Bare der vindussmyget er skrådd, kommer en spesialstein til anvendelse. Farget betongomramming understreker fargetone og mykhet i uttrykk. Vi snakker om en forblending av et isolert betonghus. Det er i detaljene dette anleggets subtilitet kommer til uttrykk. Bygningsfysikk er utfordrende, like mye i Bayern som i Norge.

Sett fra øst. Dagsenteret til høyre

Sett fra nord

Wettstetten ligger ti kilometer nord for Audi-byen Ingolstadt.

Disse detaljene interesserer meg og skal holdes øye med. I presentasjoner i fagtidsskriftene. Jeg har ikke sett de tre bygningene i sin romlige utstråling, men formoder at det ikke bare er detaljene som bærer subtiliteten i seg, men også den romlige og volummessige sammenstilling og sammenheng mellom eksisterende bygninger i den viltvoksende sentrumsdannelsen i dette tettstedet som kanskje, i hvert fall nå, kan kalles landsby, dorf.

Altså: form, dimensjon, rytme, bevegelse og ro. At det da blir to trapper og to heiser mer enn man hadde trengt, hva betyr vel det? Her er det å gå fra hus til hus en del av opplevelsen, også når det regner, også når det snør.

Og saltakene har selvsagt ikke utenpåliggende takrenner og nedløpsrør. Material- og detaljpaletten tillater ikke rusk og rot, knot og røl, men vannet må

ned og vaktmesteren har her fått en ekstra meningsfull jobb å gjøre. For ryddes og vøles må det. Hvorfor ikke da holde orden på noe som er vakkert?

Kilde: Arkitekten,
www.bembe-dellinger.de
Foto: Stefan Müller Naumann

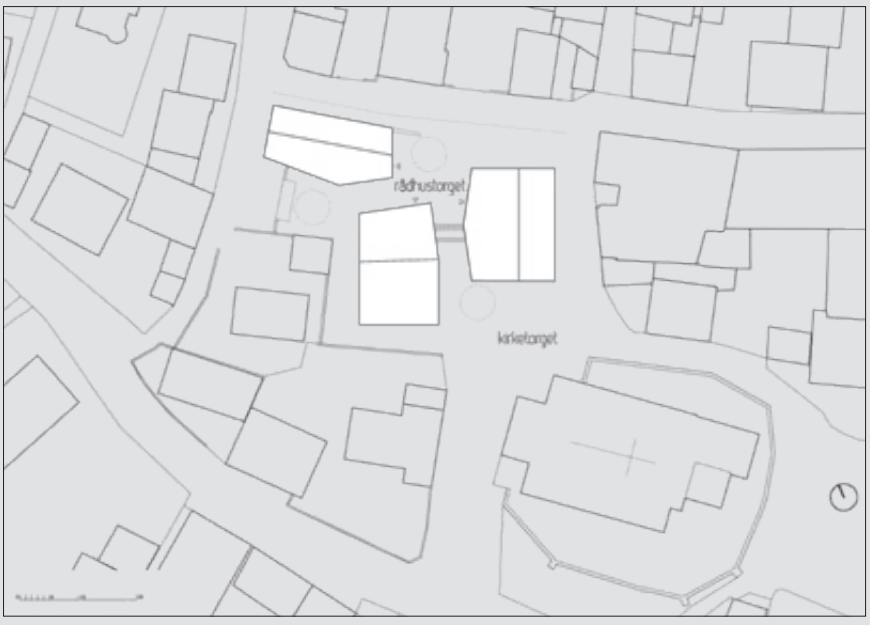

Fra nord-øst

Kompakt Karst-hus

Slovenia, 2014

DEKLEVA GREGORIC ARKITEKTER

Her er en slovensk kandidat til årets Mies van der Rohe-pris. Et markant, lite hus på 100 m^2, på den ene siden tradisjonelt, lukket, knapt, som øvrige hus på Karst-platået, på den andre siden moderne, minimalistisk med et hus i huset hvor soverommene befinner seg i to fritt-stående tårn av tre og stål i den massive hovedformen i betong. Utvendig er huset forblendet med lys kalkstein typisk for områdets bygninger som er monolittiske og lukkede, nærmest vindusløse.

Fra syd

Det nye huset har store, asymmetrisk plasserte glassfelt på langsidene, én lukket gavl og en stor åpning i den andre, ut fra kjøkken og spiseplass. Soverommene har kun overlys i takflaten.

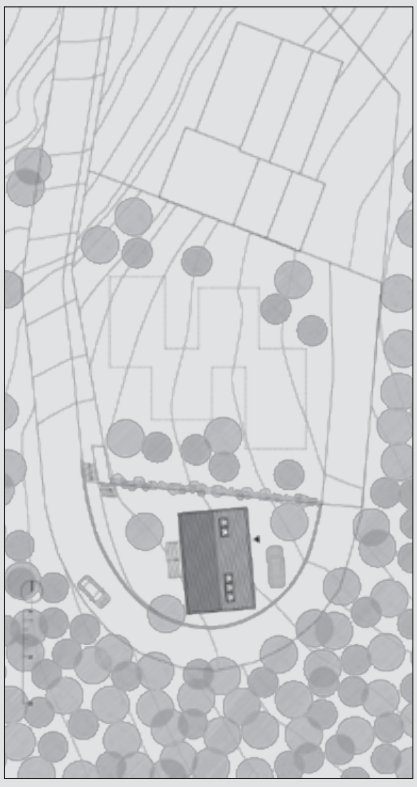

Fra syd-øst

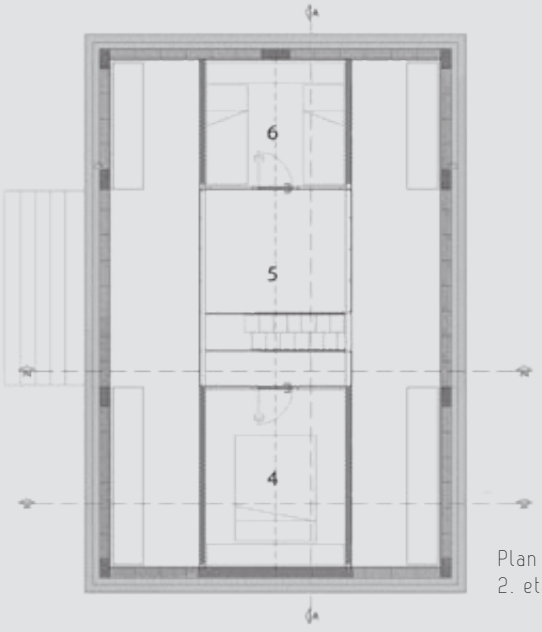

Plan
2. etasje

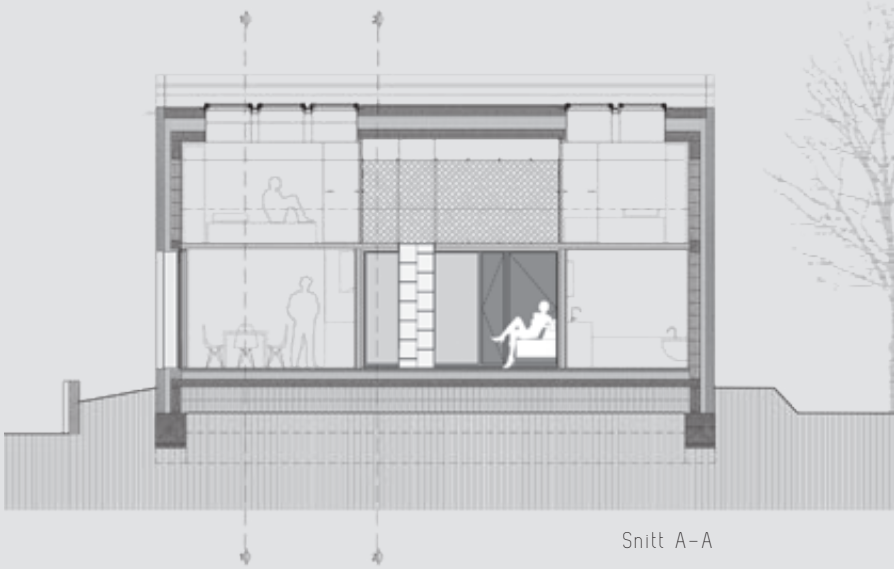

Snitt A–A

1 kjøkken
2 stue
3 bad
4 soverom
5 lekerom
6 barnerom

Plan
1. etasje

Tre- og ståldetaljene virker noe vimsete og en elefanttrapp er og blir en mindreverdig forbindelse mellom to hovedplan i et hus.

Men i en tid hvor det norske marked oversvømmes av heslige tak fra all verdens ferdighusprodusenter, det være seg Nederland like mye som Estland, må man hilse slike karske, knappe hus velkommen. Selv med detaljer som utfordrer enhver fagmann som vet at vann renner nedover.

Kilde: Arkitekten,
www.dekleva-gregoric.com
Foto: Janez Marolt

Fra nord-vest

Sett fra øst

Casa 1014

Granollers, Catalonia, 2014

H ARQUITECTES

Sett fra øst

Et stort hus på en liten tomt. Brutto boareal 637 m². Tomten 345 m². Mellom to gater med avstand 53 meter ligger den 6,5 meter smale tomten.

Gatene har ulik status, hovedgaten ligger mot øst, mens biladkomsten skjer fra gaten i vest. Reguleringen forlangte at husets yttervegg føres frem til byggelinjen også om det bare er en omsluttende vegg til et atrium eller en patio innenfor, som i dette tilfellet. I uterommet, patioen mot vest, har bilene fått sin plass. Veggen over skyveporten er en teglvegg uten åpninger og omrammer således gårdsrommet på innsiden og fasadelivet på utsiden, brudd og kontinuitet på én og samme tid.

Uten å ha vært der, ser Granollers ut til å være en nokså sliten innlandsby med 60.000 innbyggere, nord-øst for Barcelona. Men slik må det ikke være, dette er nemlig håndballbyen i Spania som hvert år arrangerer Granollers Cup.

Huset har da også to 'hender' som holder funksjonene fra hverandre. Hovedhuset over tre etasjer har de vanlige bofunksjoner som et hvert hus trenger for det daglige liv. På den andre siden av et

intimt uterom ligger et to-etasjes hus som inneholder oppholdsrom og gjesterom, et anneks for eget, daglig bruk. Og besøk.

Bærende teglvegger er isolert med 10 cm tre-fiber. Material og rom er brukt for å oppnå optimal nytte av de bioklimatiske uterommene som ikke bare sørger for termisk balanse mellom 15 grader (det skulle vært i Norge) og 25 grader, men også det behagelige og opplevelsesrike spennet mellom ute og inne som selv om sonene ikke flyter over i hverandre, kan forvirre, men også berike den besøkende like meget som betrakteren: Er jeg inne eller ute?

Samme dobbelthet synes å finnes i konstruksjonen. Tomtebredden er ikke større enn at mange kjente bygningselementer kunne tatt spennet, men arkitektene ønsket å la konstruksjonen definere rommene, ikke huset. Så brukes da også ulike materialer som tre og stålplater for å understreke og tydeliggjøre rommenes og funksjonenes ulikheter, lysføring og orientering artikulert.

Kilde: Arkitekten, www.harquitectes.com
Foto: Adrià Goula

Fra vest

Fra øst

Plan
3. etasje

Plan
2. etasje

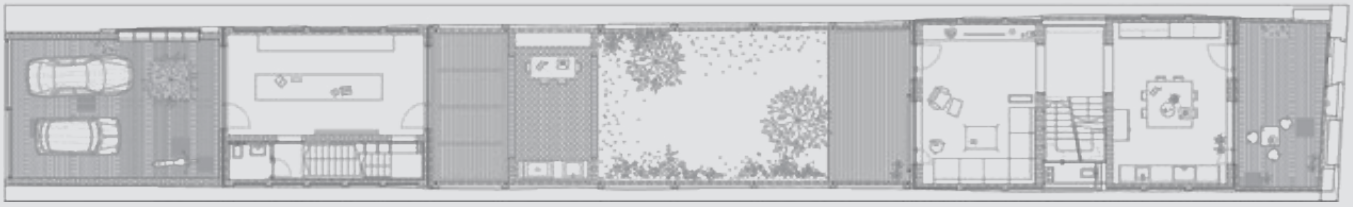

Plan
1. etasje

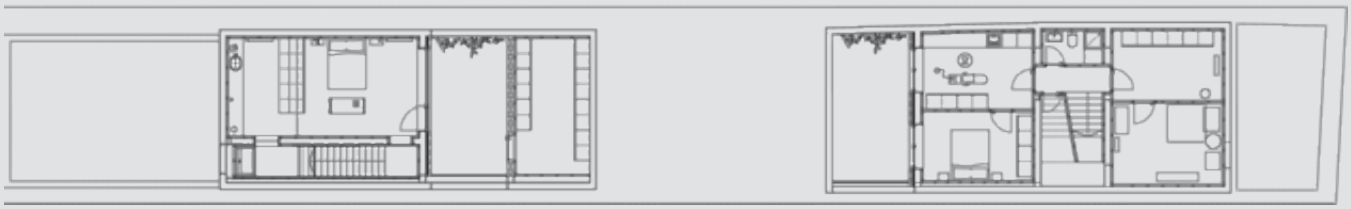

Plan
kjeller
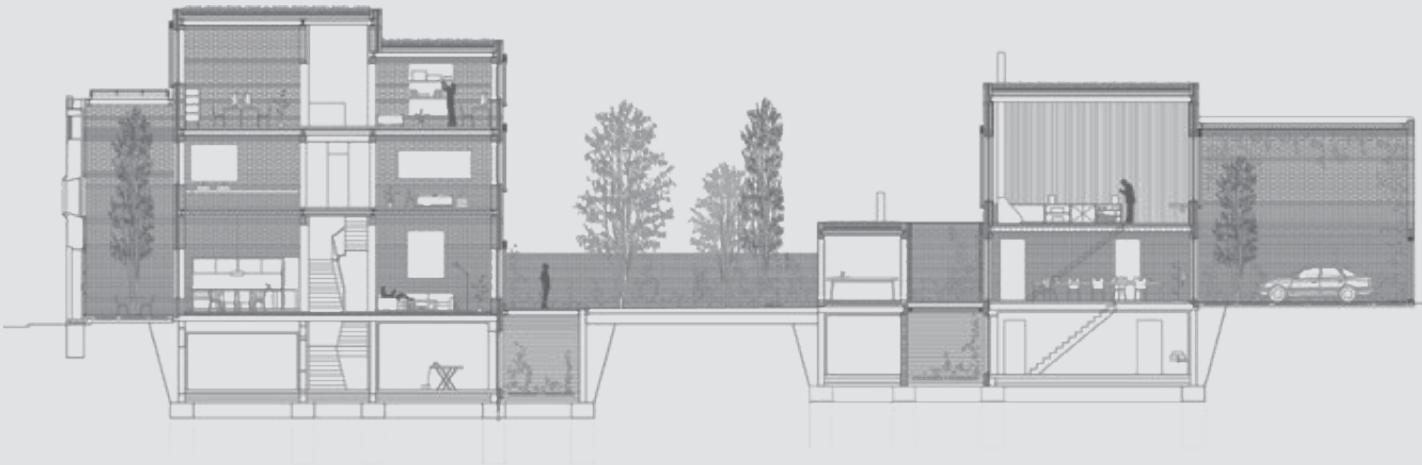
Fra vest